

Ahlak Gelişimi

*Mevlüt KESMAN

Ahlak Nedir?

Ahlak eğitim, hukuk, psikoloji, din gibi birçok farklı bilim dalı ile yakından ilgili olan bir konudur. Her bilim dalı ahlak için kendi bakış açısı ile farklı tanımlar yapmıştır. Ahlakın yabancı dildeki karşılığı olan "Moral" sözcüğü, Latince'deki "moralis" sözcüğünden gelmektedir. Bu da bizde öteden beri kullanılmakta olan "adet veya "edep" tir. Adet; gelenek, alışkanlık edep ise; iyi eğitim uslu, nazik saygılı ve zarif gibi anlamlara gelmektedir.

Sözcük olarak ahlak, Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları olarak tanımlanmaktadır.¹ Yine ahlakın farklı bir tanımı ise insanın bir amaca yönelik kendi arzusu ile iyi davranışlarda bulunup kötülükten uzak olmasıdır.²

Ahlak İle İlgili Kavramlar

- Karakter:** Karakter kişilikle eş anlamlı olarak kullanılır. Karakter, kişiye özgü davranışların bütünü olup, insanın bedensel, duygusal ve zihinsel faaliyetine çevrenin verdiği değerdir. Bireyin karakteri kişisel özelliklerle içinde yaşanılan çevrenin değer yargılarından oluşur.³ Kişilik kavramına bu yönden baktığımızda ahlak ile yakında ilgilidir. Ahlak kişiliği meydana getiren alt unsurlardan biri ve en önemlisidir. Ayrıca ahlak için kişiliğin eğitilebilen yönü de denilebilir. Çocukta kişilik gelişimin etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bunlar biyolojik, kalıtım, fiziksel ve sosyal çevre, sağlık durumudur. Karakter gelişimi geniş ölçüde değerli ve tutarlı tecrübelerle bağlı bulunmaktadır. Bu tecrübeler çocuğun doğru seçimler yapmasına değişen çevreye ayak uydurabilmesi için yeterli olan yeteneği elde etmesidir.
- Disiplin:** Disiplin iş birliği yapmak kuralları tanıyıp onlara uymak ve başkalarının haklarına saygı göstermektir.⁴ Disiplin, çocuğa istenilen davranış ve alışkanlıkları öğretmek, kendi kendini denetleme ya da iç denetim demek olan ahlak gelişimini sağlamaktır. Bu da dıştan

¹ TDK, Türkçe Sözlük,

² Aydın, M. Zeki; Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi, s. 1

³ Çağdaş, Aysel, Seçer Zarife; Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi

⁴ Gordon, 1999

gelen zorlamalar ile olmamaktadır. Önemli olan, içselleştirilmiş bir sorumluluk duygusunun oluşturulmasıdır. Disiplin, tutarlılık ve esneklik gibi bazı ikilemleri içerir. Bir yandan çocuğa tutarlı bir şekilde verilmesi gerekir. Diğer yandan katı bir şekilden uygulanan kararlar hoşnutsuzluğun oluşmasına neden olabilir.

- 3- **Vicdan:** Vicdan insanın kendi davranışlarını ahlaki ölçülere göre eleştirerek, bunların iyiliği ve kötülüğü hakkında yargılarda bulunmasıdır.(Başaran 1994)

Çocukta vicdan gelişimi için en önemli şey, çocuğun yaptığı kötülük karşısında kendini kötülük yaptığı kişinin yerine koyup onun için üzülmesi, onun gibi hissetmesi ve karşısındaki insana yaptığı kötülükten dolayı pişmanlık duymasındır.(Kağıtçıbaşı 1979)

Ahlak Gelişiminin Tanımları

Çocuğun toplumsallaşmasında önemli yeri olan ahlak gelişiminin tanımı farklı yazarlar tarafından çeşitli şekillerde ifade edilmiştir. Bu tanımlardan birkaçı aşağıdaki gibidir.

Ahlak gelişimi bireyin ilk yaşlardan başlayarak toplumca beğenilen, iyi ve doğru davranışları öğrenerek yapmasıdır.⁵

Cavit Binbaşıoğlu'na göre ahlak gelişimi, bireyin toplumca kabul edilmiş olan görüşleri, inançları demek olan değer yargıları ile kültürel çevreye uyumun gelişimidir. Selçuk'a göre ahlaki gelişim kişilik gelişiminin en önemli öğelerinden olup çocuğun toplumsallaşma süreci içerisinde neyin iyi neyin kötü olduğu konusunda bir bilinç geliştirmesi ile ilgilidir.

Nuray Senemoğlu'na göre ise ahlaki gelişim; toplumun değerlerine kayıtsız şartsız edilgen bir uyma değil, topluma etkin bir uyum sağlamak için değerler sistemi oluşturma sürecidir. Bütün tanımları inceledikten sonra ahlak gelişimi için şunu söylemek mümkündür.

Çocuğun hayatının ilk yıllarında başlayan ve yaşamı boyunca devam eden, içinde yaşadığı toplumun değer yargılarını kabullenen ve sosyalleşirken o toplumun iyi ve kötü yönlerini kabullenme sürecidir.⁶

İçinde yaşanılan toplumun bireyden uymasını beklediği bazı kurallar vardır. Bu kurallar, bireyin başkaları ile olan ilişkilerinin biçim ve düzeyini belirler. Birey bu kuralları içselleştirerek toplumla uyumlu ve barışık bir yaşam sürer. İşte ahlak gelişimi bireyin yaşamında değer verdiği kuralları geliştirmesi, içselleştirmesi süreci olmaktadır. Ahlak gelişimi, birey açısından toplumun tüm değerlerine körü körüne uymanın ötesinde topluma etkin bir uyum sağlamak için bir değerler sistemi oluşturma süreci olarak tanımlanmaktadır.

Ahlak Gelişiminin Önemi

⁵ Başaran, İ.E, Eğitim Psikolojisi

⁶ Çağdaş, Aysel, Seçer Zarife; Çocuk ve Ergen Sosyale ve Ahlak Gelişimi; s, 95

Çocuğun içinde yaşadığı topluma ayak uydurabilmesi için o toplumun daha önceden belirlenmiş kurallarına uyması onun ahlaki gelişiminin göstergelerinden biridir. Ahlaki yönden gelişmiş bir birey içinde yaşadığı topluma sağlıklı bir şekilde uyum sağlar. Toplumun değer yargıları doğrultusunda hareket eder. Kendi ilgi ve ihtiyaçları ile toplumun istekleri arasında bir denge kurabilir. Bunun sonucunda da sağlıklı bir kişilik yapısı geliştirir.

Ahlaki gelişimi alt evrelerde kalmış bireyler, içinde yaşadığı topluma sağlıklı bir şekilde ayak uyduramadıkları için toplum tarafından dışlanırlar. Toplumun doğru ve yanlışlarını benimsemeyen bu bireyler aynı zamanda sosyopat ve psikopatik bir kişilik yapısı geliştirirler.

Ahlak Gelişim Kuramları

Birçok eğitimci ve psikolog ahlaki kuramsal olarak incelemiştir. Bu noktada öne çıkan kuramlar Psikanalitik Kuram, Sosyal Öğrenme Kuramı, ve Bilişsel Ahlak Kuramı'dır. Her kuram kendince ahlaki kendi görüşleri ile açıklamaya çalışmıştır.

Psikanalitik Kurama Göre Ahlak Gelişimi

Freud, ahlak ve kişilik gelişimini duygusal ve güdüsel bir süreç olarak ele almıştır. Freud, duygusal ve güdüsel ahlak gelişimini, id, ego ve süpereo ilişkilerindeki denge kavramına bağlamaktadır.⁷ Süpereo, bir kişinin çocukluğunda ebeveynleri ile olan özdeşleşmesinin sonucu olarak kabul ettiği ve daha sonra kendi sosyal yaşantılarını temel alarak biraz değiştirdiği değerleri tarif eder.

Bir toplumun vicadanı o toplumun bireylerinin üst beninde yer alır ve üstben bireyin davranışlarını sürekli süzgeçten geçirerek bireye "Bu yaptığın doğru, aferin sana!" ya da bu yaptığın yanlış utan kendinden mesajlarını verir. Bu yapısal analize göre, toplumun kuralları süpereo yolu ile kişiliğin bir parçası haline gelir. Böylece kişi dışarıda onu gözleyenler olmadığı durumlarda da kendisi kendisinin gözcüsü olarak o toplumun ahlak kurallarına uyar.⁸

Bu kuramın temsilcisi olan Freud'a göre kişilik ve ahlak gelişmesinin ana hatları ilk beş yılda tamamlanmaktadır ve altı yaşından sonra kuramsal bakımdan önemli bir başka gelişmenin olmadığı öne sürülmüştür.⁹ Fakat bu görüş araştırmacılar tarafından fazla benimsenmemektedir. Çünkü bunu gösteren veriler pek yoktur. Okul öncesi dönemde çocuk çeşitli yasaklar ile toplum değerleri hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Freud'a göre çocukta vicdan, beş yaş dolaylarında ortaya çıkmaktadır.¹⁰

Diğer önemli bir husus ise Çiğdem Kağıtçıbaşı'na göre Kişilik gelişmesi ve ona paralel olarak ahlak gelişimi belirli psiko-seksüel evrelerden geçerek gerçekleşir. Freud'un kuramına bu bilgi

⁷ Çağdaş, Aysel, Seçer Zarife; Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi; s, 102

⁸ Çağdaş, Aysel, Seçer Zarife; Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi, s, 103

⁹ Kağıtçıbaşı Çiğdem, İnsan ve İnsanlar, s, 249

¹⁰ Çileli Meral, Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi, s. 18

işığından baktığımızda Ahlaki yargı ve standartlarının faillik dönemini sonuna doğru ortaya çıktığını belirtmektedir.

Erikson'a göre ise 3-6 yaş arasında görülen girişimcilik ve suçluluk evresi adı verilen dönemde çocuğa toplumsal değerler ve kuralların aktarıldığı yani çocukta süperegönün gelişiminin olduğu görülmektedir. Bu evrede çocuk kendi kendi yapmak istedikleriyle, anne babasının yapmasını istedikleri arasındaki farklılığı görmeye başlar. Giderek ebeveynin isteklerini kendisine maal eder ve onlara aykırı davrandığında kendisini cezalandırır.¹¹ Bu dönemde çocuk reddedilmiş olmasını yanlış bir girişimde bulunmuş olmasına bağlarsa kendini suçlu hisseder.¹² Çocuk bu evrede toplum tarafından onaylanmak için istenilen hedeflere bilinçli ya da bilinçsiz olarak yönelmektedir. Bu dönemde çocuk toplumsal kuralları öğrenirken bunun yanında "yasak" ve "ayıp" olarak değerlendirilen tutumları da öğrenmeye başlar.¹³

Sosyal Öğrenme Kuramına Göre Ahlak Gelişimi

Sosyal öğrenme kuramına göre öğrenmede önemli olan unsur çevre etkisidir. Bu kurama göre bireyler çevrelerine göre şekillenmektedir. Sosyal öğrenme kuramına göre okul öncesinde çocuk taklit döneminde bulunduğu için toplumun kabul ettiği davranışları çevresindeki anne-baba ve yetişkinlerden model alarak öğrenir.

Çocukların ahlaki ilkeleri benimserken ilk örnekleri ve öğreticileri de çoğunlukla anne ve babalardır.¹⁴ Vicdan, bu dönemdeki yetişkinleri model almanın yanında, etrafındaki kişiler tarafından onaylanma veya onaylanmamaya bağlı olarak gelişmektedir. Çocuk eğer çevresinden onay göreceksse o davranışı uygulamakta ve ya onay görmeyecekse davranıştan kaçınmaktadır. Çocuk bu davranışları uygulaya uygulaya toplum tarafından onaylanan veya onaylanmayan davranış kalıplarını öğrenir. Okul öncesi dönem bu davranışların en yoğun olduğu dönemdir.¹⁵ Diğer bir nokta ise bu yaklaşımda değerler içinde bulunulan topluma göre görecelelidir. Doğru ve yanlışlar bireyin doğduğu ve büyüdüğü kültüre bağlıdır. Neyin ahlaki olduğunun kültürel aktarımlardaki anne ve babalardır.¹⁶

Bilişsel Gelişim Kuramına Göre Ahlak Gelişimi

Bu kuramam göre çocuğun ahlak gelişimi, bilişsel gelişimine bağlıdır.¹⁷ Birbirinden farklı nitelikler taşır ve belirli bir sıra izleyen dönemler içinde ortaya çıkar. Bireyin bilişsel gelişiminin en son basamağına kadar ulaşması beklenmez. Bilişsel gelişimde olgunlaşma ve öğrenme..yaşlıları belirleyici olmaktadır.Aynı durum ahlaki gelişim içinde geçerlidir. Çocukları her yönüyle inceleyen Piaget, çocuklardaki doğru yanlış ilişkilerinin yaşlara bağlı olarak değiştiğini göstermiştir. Aynı şekilde

¹¹ Özeri, Zeynep Nezehat, Okul Öncesi Din ve Ahlak Gelişimi, S. 77

¹² Geçten, Engin; Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar, s, 14

¹³ Özeri, Zeynep Nezehat, Okul Öncesi Din ve Ahlak Gelişimi, S. 77

¹⁴ Çağdaş, Aysel, Seçer Zarife; Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi, s, 106

¹⁵ Özeri, Zeynep Nezehat, Okul Öncesi Din ve Ahlak Gelişimi, S. 78

¹⁶ Çağdaş, Aysel, Seçer Zarife; Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi; s,106

¹⁷ Çağdaş, Aysel, Seçer Zarife; Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi; s, 109

kuralların yorumlanmış biçimleri de yaşlara bağlı olarak değişiklikler gösterir. Çocuk 7 yaşına kadar dışarıdan gördüğü oyunları oynar ve taklit eder. 7–10 yaşları arasında ise kuralların arkına varır ve ne anlama geldiğini anlamaya başlar. Bu yaş grubundaki çocuklar, oyun kurallarına kural olduğu için sorgulamadan uygun davranmaktadırlar, 10 yaşındaki çocuksa kuralların durumlarına dayalı olarak konulduğunu durumlar değişince kurallarında değişebileceğini düşünür. Örneğin çocuklar 10-11 yaşlarına kadar saklambaç oynarken başkalarından gördükten kuralları taklit ederler, 10 yaşından sonrada çocuklar oyundan önce birleşir ve oyun kurallarını belirleme davranışını gösterirler(ebe seçimi, saklanacak yerler vs.).Piaget'e göre 10 yaşına karlar oyunun dışında, yaşamın içindeki kurallara da uyarlar. Ancak kural koyanlar önada yoksa bu kurallar çığnenebilir. Örneğin çocuğun annesi yokken misafirler için ayrılan çekerleri bitirmesi 10-11 yaşından sonra çocuklar kuralların neden konulduğunu anlamaya başlarlar.Fakat bu yaşlarda zaman zaman başkalarının koyduğu kurallara uymama davranışı gözlenmektedir. 10 yaşma kadar çocuklardaki "kural koyan kişi yoksa uymasam da olur" anlayışından çok kendi düzenlemelerini yapma ve o kurallara uyma davranışı görülür. Davranışın iyi-kötü yada doğru-yanlış olduğunu çocuklar i u yaş civarında kavrayabilirler. Daha önceleri ise davranışın iyi-kötü olduğuna karar verirken kurallara uygun olması yarattığı sonuçlar doğru ya da yanlış olduğunu anlamada yeterli olacaktır. Bilişsel gelim kuramının öncüsü Piaget'dir. Piaget çocuklarda meydana gelen ahlak gelişimini üç evreye ayırmıştır.

1- Ahlak Öncesi evre:

Kurallara uyma kavramının olmadığı 0-2 yaş dönemini kapsamaktadır.

2- Bağımlı Ahlak Evresi:

10 Yaş arasını kapsamaktadır. Ahlak gelişiminde 10 yaşına kadar olan dönemdir. Çocuk kuralların değişmezliğine inanmaktadır, kurallara uymayanların otomatik olarak cezalandırılması gerektiğini düşünür. Kayıtsız şartsız otoriteye uyma söz konusudur. Bu dönemde çocuğa ebeveyni ve diğer yetişkinler tarafından ne yapması gerektiği söylenir. Kurallara uyulmamasının doğal sonucunun cezalandırılmak olduğuna inanır. Yargı,sadece sınırlı olarak gözlenen gerçeklere dayanır ve kural ihlalinde ceza otomatik olarak verilmelidir. Davranışın gerisindeki nedenler dikkate alınmaz. Böyle bir mantık çocukların, kuralların kesin ve değişmez olduğuna inanmalarına neden olur.

3-Özerk Dönem:

11 yaş ve üzerinde çocukların yaptıkları görelilik kazanmaya başlar. İçindeki koşulları dikkate alarak değerlendirme yapan çocukların değer 'yargılan esneklik gösterir. Bu döneme geçen çocuklar başkalarından çok kendi yaptıklarını değerlendirmeye uygun davranır. Bir davranışın iyi ya da kötü olduğuna karar verirken davranışın altında yatan niyet önemlidir.

Sonuç olarak Piaget, ahlaki gelişimle bilişsel gelişim arasında bir paralellik kurmuş, soyut işlemler dönemine ilerledikçe, çocukların dışı bağlı dönemden özerk döneme doğru geçtikleri ifade etmiştir. Piaget, özerk döneme geçişte kesin bir yaş vermemiş ancak ilköğretim

5. sınıfa doğru çocukların ahlaki değerlendirmelerinde özerk dönemin özellikleri çıkmaya başlamıştır.

Kolberg'in Ahlak Gelişim Kuramı

Bireyin ahlak gelişiminin geçirdiği aşamaları ve bu aşamaların birbirleriyle ilişkilerini ve ahlak gelişimini belirleyen temel prensiplerini en geniş şekilde Kohlberg incelemiştir. 1950lerin sonundan itibaren araştırmaya başlayan Kohlberg, ömrünün yaklaşık 30 yılını bu çalışmalara adanmış dikkat çekici bir bilim adamıdır. Özellikle bireylerdeki ahlak gelişimini altı aşamada tanımladığı teorisinden bu yana kendisini destekleyen ve eleştiren pek çok araştırmaya konu olmuştur. Kohlberg'in ahlak gelişim kuramı, Piaget'in kuramının yeniden incelenmesi ve anlamlandırılmasıdır.¹⁸

Kohlberg ahlaksal düşüncesinin gelişmesini gösteren altı aşamalı bir tablo oluşturmuştur. Bu tabloya göre birey, çocukluktaki en somut ve yüzeysel ahlak anlayışından, en somut ve derin ahlak anlayışına doğru ergenlik ve yetişkinlik evreleri yaşar. Kohlberg'e göre bu gelişim aşamaları evrenseldir ve her aşama kendinden bir önceki aşama gerçekleştikten sonra kendini gösterir. Fakat her bireyde ahlaksal gelişim aşamalarının tümünün gerçekleşmesi beklenemez. Her birey, sosyal ve kültürel çevresine bağımlı olarak kendi koşulları içerisinde ahlak gelişmesini sürdürür. Bu nedenle bireyler arasında aşama farklılıkları gözlenebilir. Ve her birey altıncı aşamaya kadar çıkamayabilir. Kohlberg'in kendi araştırmalarında yetişkin bireylerin çoğu dördüncü aşamadır.¹⁹ Hatta dördüncü beşinci ve altıncı aşamaların birbirlerini izleyen aşamalar olmayıp alternatif aşamalar olabilecekleri kabul edilmiştir.

Kohlberg ahlak aşamalarını saptayabilmek için deneklere dokuz hikaye vermiş, her birinin ardından doğru ve yanlış davranışları nedenleriyle birlikte sormuştur. Çözümlemede önemli olan doğru yada yanlış yargılardan çok, bu yargıların dayandığı ahlaki düşünce tarzı /ahlaki yargıdır. Kohlberg'e göre ahlak yargılarındaki tutarlılık, ancak ahlaksal düşüncesinin davranışa da yansması halinde mümkündür.

Kolberg'in Ahlaki Yargı Düzey ve Evreleri

1. Düzey(Gelenek Öncesi Düzey) 3 – 9 Yaş

Bu düzeyde çocuk iyi-kötü, doğru yanlış gibi kültürel kural ve değerlere açıktır. Ancak bunları, ceza ödül gibi fiziksel sonuçlarına göre ya da bu kuralları ortaya koyan kişilerin fiziki gücüne göre değerlendirir.²⁰ Bu düzeydeki çocukların kendi ihtiyaçlarını tatmine yöneldikleri için

¹⁸ Çağdaş, Aysel, Seçer Zarife; Çocuk ve Ergenlikte Sosyal ve Ahlak Gelişimi, s, 115

¹⁹ Çağdaş, Aysel, Seçer Zarife; Çocuk ve Ergenlikte Sosyal ve Ahlak Gelişimi; s, 119

²⁰ Kağıtçıbaşı Çiğdem;

hareketlerini görebilme yeteneklerine rağmen bakış açıları bencildir.²¹ Bu düzey iki alt evreyi kapsamaktadır.

a- İtaat ve Ceza Eğilimi

Bu evrede davranışın sonuçları, o davranışın iyi yada kötü olduğunu tayin eder. Cezadan kurtulmak ve yetkiye tam riayet kendi başına değildir. Başın derde girmemesi önemlidir. “Yapmalıyım çünkü ceza almak istemiyorum” ilkesi ile hareket edilir.

b- Saf Çıkarıcı Eğilim

Bu dönemde doğru davranış kişinin gereksinimlerini tatmin eden davranıştır. Değerin her kişinin görüşü ve gereksinmesi ile göreliliği vardır. Pragmatik alış-veriş kavramı (Sen bana yardım et, ben de sana yardım edeyim.) sevgi bağlılık ve adalet kavramı yerine geçer. Yapmamalıyım çünkü ödül almak istiyorum ilkesi ile hareket edilir.

2. Geleneksel Düzey (9 – 14 Yaş)

Bu düzeyde, aile, gurup ya da ulusun beklentileri kendi başına birer değer taşır. Buradaki tutum sadece sosyal düzen ve beklentilere uymak değil aynı zamanda onlara sadakattir. Mevcut sosyal düzenin korunması ve desteklenmesi ve bu düzenin kurum ve gurupları ile özdeşleşmek önemlidir.

c- İyi Çocuk Eğilimi

Bu evrede iyi davranış, başkalarını memnun eden onlara yardımcı olan ya da onlar tarafından takdir edilen davranıştır. Yaygın davranış şekli normlara uymadır. Bu evrede davranışlar niyetlere göre değerlendirilmektedir. İyi niyetli olmak önem kazanır. “Yapmamalıyım çünkü insanlar beni beğensin istiyorum” ilkesine göre hareket edilir.

d- Kanun ve Düzen Eğilimi

Bu evrede yerleşmiş kurallar ve sosyal düzeni korumak önem taşımaktadır. Doğru davranış şekli görevini yerine getirmektir. “Yapmamalıyım çünkü kanunları çiğneyebilirim.” Bu evre en geç ergenlik döneminde geleneksel bir evre olan 4. Evre ile ilkeli ahlak düşüncesinin başlangıcı olan 5. Evre arasında geçiş evresi olarak adlandırılan kendine özgü bir oluşumdur.²²

4- Gelenek Sonrası Düzey (14 Yaş ve Üstü)

Bu düzeyde geçerliliği ve uygulanırlılığı olan ahlaki değerleri ve ilkeleri bunları ortaya koyan gurup yada kişilerin yetkilerinden ve kişinin bu guruplar ile özdeşleşmesinden bağımsız olarak tanımlama çabası görülmektedir.²³

e- Anlaşmalara ve Yasaya Uygunluk Eğilimi

Bu evrede doğru davranış, insan hakları ve toplum yararı gözetilerek toplum tarafından incelenip kabul edilmiş ilkelere uygun davranıştır. Bireylerin fikir ve değerlerinde farklılıklar

²¹ Çocuk ve Ergenlik Dönemi Sosyal ve Ahlak Gelişimi; s, 117

²² Çocuk ve Ergenlik Dönemi Sosyal ve Ahlak Gelişimi; s, 118

²³ Çocuk ve Ergenlik Dönemi Sosyal ve Ahlak Gelişimi; s, 118

gösterdiği bu devrede iyi anlaşıldığından görüş birliğine varma teknikleri önemsenir. Ancak doğru ve yanlışın kişisel değer sorunu olduğu da kabul edilir. Yasal görüş kabul edilmekle birlikte topluma daha fazla yarar sağlayabilmek için yasaların değişebileceğine inanılır.²⁴

f- Evrensel Ahlak İlkeleri Eğilimi

Bu en yüksek evrede doğru ve yanlış, sosyal düzenin yasa ve kuralları ile değil kişinin kendi vicdanı ile ve kendi geliştirdiği ahlak ilkeleriyle tanımlanır. Bu ilkeler somut ahlak kuralları olmayıp genel soyut ilkelerdir. Bunlar evrensel adalet ilkelerini, insan haklarının eşitliğini ve insana saygıyı içerebilir. Bu evrede “Yapmamalıyım diğerleri ne söylerse söylesin bu doğru davranış değil.” İlkesine uygun hareket edilir.

Kolberg’e göre ahlak gelişiminde bu sıra değişmez. Ancak her birey 6. Evreye ulaşamaz. Yetişkinlerin çoğu 4. Evrededir.²⁵

Ergenlikte Ahlaki Gelişim

Somut düşüncenin hâkim olduğu ilkokul yıllarında çocuk doğru ve yanlış davranışı karşılıklı çıkara göre değerlendirir. Örnek: Kardeşinin bardak kırdığını annene söyler misin diye sorulduğunda, “ söylemem söylersem ben kırınca da o söyler.” Ergenlik çağında mantıklı ve soyut düşüncenin başlamasıyla ahlak değeri gelişir.

Ergen işlenen bir suçun bilerek mi bilmeyerek mi yapıldığına bakar. Kişinin niyetine göre yargıya varır. Örnek: Bir çocuğun birisi bilerek bir bardak kırmış kardeşi de kaza sonucu tepsiyle taşıdığı beş bardağı bilmeyerek kırmış. Hangisi daha suçludur diye sorulunca çok bardak kıranın daha suçlu olduğunu söyler. Oysa ergenliğe doğru tek bardak kıranın daha suçlu olduğu savunulur.

Bu dönemde iyi davranış artık başkalarını da sevindiren başkalarınca onaylanan davranıştır. Yanlış davranmaktan ceza korkusuyla değil kendisi uygun bulmadığı için kaçınır. Uygun davranışı hem kendi yararına hem de toplumun değerlerine de uyduğu için benimser. Bir sonra ki basamakta genç ahlak değerinin yere zamana ve koşullara göre değişebildiğini bunların göreceli olduğunu kavrar.²⁶

Değerlendirme

Ahlak bireylerin sosyal çevreye adaptasyonu için önemli bir unsurdur. Konuya bu açıdan baktığımızda ahlak gelişiminin evrelerini sağlıklı bir şekilde takip ederek, uygun bir eğitimi bireylere sağlamakta önem kazanmaktadır. Ahlak için bir anlamda kişiliğin eğitilebilir boyutu da denebilir. İncelediğimiz kuramlara baktığımızda Ahlak gelişiminin erken yaşlarda başladığını ve gelişiminin büyük bölümünü çocukluk ve ergenlik döneminde tamamladığını görmekteyiz. Çocukluğun 3- 7 yaş

²⁴ Çocuk ve Ergenlik Dönemi Sosyal ve Ahlak Gelişimi; s, 118

²⁵ Kağıtçıbaşı Çiğdem,

²⁶ <http://okulweb.meb.gov.tr/35/07/287329/tuba/rehberlik%20dosyalar%C4%B1/ERGENDE%20GEL%C4%B0%C5%9E%C4%B0M%20%C3%96ZELL%C4%B0KLER%C4%B0.doc>; s,1

arasını kapsayan somut düşünce evresinde ahlak anlayışının çevreye bağımlı olduğunu, 7 yaş sonrasında ise soyut düşünme yeteneğinin gelişmesi ile dış unsurlara göre şekillenen bağımsız ahlak anlayışının oluşmaya başladığını söylemek mümkündür. Ahlak gelişimini inceleyen bütün kuramlar ahlak gelişimini kendi kuramlarına göre yorumlasalar da biyolojik olarak aynı evrelere işaret etmektedirler. Çevre ve ebeveynlerin etkisini her kuram da yadsınamaz bir gerçeklik olarak ele almaktadır. Her kurama çeşitli eleştiriler yöneltmiştir.

Netice olarak 3 – 15 yaş ahlaki gelişimin önemli ölçüde tamamlandığı dönem olup, bu dönem ahlak gelişimi açısından kritik dönem olarak nitelendirilebilir. Ahlaklı bireyler yetiştirmek için bu dönemin ahlak eğitimi açısından iyi değerlendirilmesi önem arz etmektedir..

Kaynaklar

- 1- Yavuz M. Akif, Gürses İbrahim; "Kuşakların Ahlaki değerleri Birlikte Öğrenmesi; Kolberg'in Ahlaki Gelişim Açısından Değerlendirilmesi"
- 2- Özeri, Nezihat Zeynep; Okul Öncesi Din ve Ahlak Gelişimi
- 3- Çağdaş, Aysel, Seçer Zarife; Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi
- 4- Aydın, M. Zeki; Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi

- 5- www.dishekimi.net/ftp/Kohlberg_2002.doc
- 6- <http://www.isletme.istanbul.edu.tr/duyurular/kongrebook/52/kongre.htm>
- 7- SENEMOĞLU, Nuray ; Gelişim, Öğrenme ve Öğretim ;Ankara ;1997
- 8- BİNBAŞIOĞLU, Cavit ; Eğitim Psikolojisi
- 9- <http://okulweb.meb.gov.tr/35/07/287329/tuba/rehberlik%20dosyalar%20B1/ERGENDE%20GEL%20B0%20C5%9E%20B0M%20%20C3%96ZELL%20B0KLER%20B0.doc>